

Forfatter: Jacobsen, J. P.

Titel: Udrag fra Niels Lyhne

Citation: Jacobsen, J. P.: "Niels Lyhne", i Jacobsen, J. P.: *Niels Lyhne*, udg. af Jørn Vosmar , Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Borgen, i samarbejde med Nyt Dansk Litteraturselskab, 1995, s. 209. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/catalog/adl-texts-jacobjp06val-shoot-idm140133805025840/facsimile.pdf> (tilgået 06. maj 2024)

Anvendt udgave: Niels Lyhne

ikke være. Det er en roman, som går ind i datidens diskussion om kristendom kontra ateisme. Dens hovedperson har opgivet sin gudstro, men da han bliver alvorligt såret under den første slesvigske krig, tyr han til at bede til Gud og når senere frem til den erkendelse, at der ikke er nogen egentlig modsætning mellem tro og viden. Dette korte referat indikerer, at Jacobsen har anlagt sin roman som et modstykke til Andersens. Dennes hovedperson hedder i øvrigt Niels Bryde, jfr. Jacobsens titel samt, at hovedpersonens rival i Jacobsens novelle *Et Skud i Taagen* også hedder Niels Bryde. Men noget dybere afhængighedsforhold er der ikke mellem *Niels Lyhne* og H.C. Andersens meget filosoferende roman.

Den forfatter, Jacobsen står i størst gæld til, i og uden for *Niels Lyhne*, er russeren Ivan Turgenjev (1818-83). Jacobsens nære ven Wilhelm Møller oversatte i årene 1871-77 ikke mindre end 18 af Turgenjevs bøger, som på flere områder fik dyb indflydelse på dansk litteratur.

I Turgenjevs naturskildringer fandt Jacobsen begyndelsen til den impressionistiske beskrivelsesteknik, som han selv havde nærmet sig i sin ungdomsdigtning, men som han nu, med hjælp fra Turgenjev, udviklede til et højdepunkt, som ikke siden er overgået. Den minutiøse registrering af, hvad der sekund for sekund hænder i et tilfældigt stykke natur, forudsætter både en dragnings mod naturen og en nedprioritering af det sociale liv med dets normer og målrettede stræben. Turgenjev kunne i sine beskrivelser nok udtrykke, hvad man kunne kalde dragnings i al almindelighed, men Jacobsen opnåede ved at lade syntaks, klang og rytme spille sammen med omhyggeligt sorterede sanskvaliteter (som klar/diset, fjern/nær, spredt/samlet o.m.a.) at kunne genskabe en hvilken som helst specifik stemning uden at behøve at benævne eller beskrive den.

Turgenjev ændrer også den danske roman i 1870'erne ved at indføre en ny type hovedpersoner. Deres egenart anes af romantitler som Drachmanns *En Overkomplet* (1876) og Sophus Schandorphs *Uden Midtpunkt* (1878). Det er mænd af det bedste selskab, med den bedste dannelse og den bedste vilje – men helt blottet for evne til at engagere sig afgørende, til at træde i karakter og handle. Deres smukke – og mange – ord og deres høje idealer står i et grelt misforhold til deres passivitet. Storfaderen er Turgenjevs *Rudin* (1855, da. ovs. 1872), men som man vil se befinder Niels Lyhne sig inden for den

nærmeste familie. Det er imidlertid en anden Turgenjev-roman, Jacobsen har i tankerne, da han så tidligt som 6.12.1876 skriver til Vilhelm Møller: »Forøvrigt vil min ny Bog i Hovedtanken faa en Del tilfælles med Fædre og Sønner«. Jacobsen må her tænke på, at Turgenjeps roman *Fædre og Sønner* (1862, da. ovs. 1876) handler om en ung, materialistisk indstillet generations opgør med en idealistisk tænkende forældregeneration. Men for Niels er modstanderen til skade for romanens dramatik placeret i ham selv, og en dybere lighed mellem *Niels Lyhne* og Turgenjeps roman er der ikke, hverken i idé eller udførelse.

Jacobsen har naturligvis læst og i en vis udstrækning også lært af de franske naturalister, men de kom aldrig til at stå hans hjerte nær, og deres indflydelse på *Niels Lyhne* er alt andet end markant. Muligvis har de været med til at give ham modet til at lægge den vægt på den kvindelige seksualitet, som han gør, og utvivlsomt har de lært ham at lade fortælleren berette køligt og upersonligt om personernes skæbne. Men den sidste mulighed benytter han kun undtagelsesvis i *Niels Lyhne*, hvor fortælleren for det meste er så indfølelse, at hans diktion er svær at skelne fra personernes. Sandsynligvis har Jacobsen lært mere af ældre franske forfattere som Benjamin Constant og Stendhal. I al fald finder man hos dem den samme skarpe opmærksomhed over for de små, umærkelige svingninger mellem to elskende, som Jacobsen demonstrerer i *Niels Lyhne*.

Niels Lyhne kunne udmærket have heddet »En Overkomplet« eller »Uden Midtpunkt«, hvilket peger på, at Niels er en tidstypisk figur. Den krise, der rammer ham, afspejler situationen for samtidens unge intellektuelle. De er opdraget med troen på en verdensorden, som legitimerer deres eget samfund og dets normer. Men deres videnskabelige indsigt tvinger dem til at forkaste den metafysik, som er fundamentet i samfundets selvforståelse, og personlige erfaringer lærer dem, at de borgerlige idealer, samfundet officielt hylder, ikke er beregnede til at efterleves i praksis. I et liberalt samfund er det tilladt at kritisere disse forhold, men kritikeren sætter sig uden for det gode selskab, kommer til at stå uden indflydelse og risikerer at afskære sig selv fra at få et levebrød.

Grundfølelsen i en sådan situation er isolation og magtesløshed. Individet oplever sig selv som eneren, der står over for en massiv og